

padně jen regist. V zásadě zůstanou *Monumenta* i nadále vymezena tradičními, v registrech všech typů opsanými diplomatickými písemnostmi středověkého charakteru, mezi nimiž ty vydávané z iniciativy kurie vždy tvořily jen zlomek celkové materie. V každém případě *Monumenta* budou muset pro závěr svého časového vymezení přibrat i zlomkovitě dochovaná registra brevů, v tom případně i texty o jmenování legátů a samozřejmě originální dochování brevů v domácích archivech. Samostatně zpracované a vydané relace legátů a všechny doklady o jejich činnosti budou postaveny na diplomaticky novém, přechodném typu korespondence z úředního pověření.

ALENA PAZDEROVÁ

**ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ NUNCIATURNÍ KORESPONDENCE.
MEZINÁRODNÍ ÚKOL HISTORIKŮ
RANÉHO NOVOVĚKU***

Otevření Vatikánského archivu v roce 1881 papežem Lvem XIII. pro badatele všech zemí a konfesí bylo pro mezinárodní komunitu historiků událostí zásadního významu. Vatikánské fondy se staly téměř okamžitě cílem historiků z celého světa, kteří zde vyhledávali nové poznatky pro dějiny svých zemí. Ve své encyklice, vydané krátce po otevření vatikánského archivu, užil papež citát z Cicero: *primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat*. Tento postulát dodnes neztratil svou platnost. Mnohokrát bylo období po otevření Vatikánského archivu přirovnáváno ke zlaté horečce. Tím pomyslným zlatem bylo nepřeborné množství dosud neznámých a nevydaných listin a aktového materiálu k dějinám evropských zemí a k církevním dějinám z období delšího než tisíc let.

Následně po otevření Vatikánského archivu vznikaly v Římě národní historické ústavy, jejichž členové začali vytěžovat archivní bohatství vatikánského i dalších římských archivů, a kladly si za cíl i výchovu mladých historiků, mezinárodní spolupráci a spolupráci s badateli z hostitelské země. Na tomto místě je třeba předeslat, že v době otevření Vatikánského archivu již v Římě existovaly dva zahraniční ústavy: Císařsko-německý archeologický ústav (Kaiserlich Deutsches Archäologisches Institut), založený roku 1829 Němci, Francouzi a Italy jako Istituto di corrispondenza archeologica, a od roku 1875 francouzský ústav École Française de Rome. Jako první, ihned po otevření Vatikánského archivu, byl roku 1881 založen Rakouský historický ústav (Österreichisches Historisches Institut) z iniciativy Theodora von Sickela, který se stal jeho prvním ředitelem a v této funkci působil až do roku 1915. Ústav byl od roku 1887 otevřen českým a o rok později i maďarským historikům. O sedm let později, v roce

* Tato kapitola je výsledkem grantového projektu GA ČR, reg. č. P405/12/2037: *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem*, Tom. I. *Epistulae et acta Cesari Speciani 1592–1598*, pars 1–2 (1592–1594).

1888, byly v Římě otevřeny dva německé ústavy – Římský ústav Görresovy společnosti (Historisches Institut der Görres-Gesellschaft in Rom) a tzv. Pruská stanice (Preussische Station) při Vatikánském archivu, předchůdce dnešního Německého historického ústavu, jejíž vznik iniciovali významní historici a členové Pruské akademie věd Heinrich von Sybel, Georg Waitz, Wilhelm Wattenbach a Julius Weizsäcker, kteří o založení této instituce usilovali již od roku 1883.¹ Vůdčími osobnostmi vatikánských bádání byli v době před první světovou válkou ředitel Rakouského historického ústavu Theodor von Sickel a ředitel École Française Louis Duchesne (ředitelem od roku 1895), uznávaní učenci, těšící se velké úctě svých kolegů. Začátky vatikánských bádání byly pro tehdejší historiky velmi těžké, protože ve Vatikánském archivu neexistovaly žádné archivní pomůcky sloužící k orientaci po fondech. Mapování vatikánských fondů bylo proto také jedním z prvních úkolů, které zde na historiky čekaly. Historie římských ústavů a jejich pracovních programů je velmi bohatá a plná zvučných jmen. Předmětem této kapitoly jsou však nunciaturní edice raného novověku a k nim budiž obrácena pozornost. Vzhledem ke značnému rozsahu problematiky vydávání nunciaturních edicí jsem se zaměřila na edice německé a rakouské, zpřístupňující zprávy papežských nunciů u císařského dvora (ostatní jsou zmíněny pouze okrajově), které jsou nejen velmi cenné pro naše národní dějiny, ale jejichž vydávání pro léta 1592–1628 je jedním z hlavních úkolů Českého historického ústavu v Římě.²

Změněné postavení římské církve po reformních koncilech a především po vzniku reformace vedlo kurii v průběhu 16. století, tedy ve století reformace, k hledání nových politických forem, které by jí pomohly uhájit ohrožené pozice. Jednou z nich bylo zřizování stálých diplomatických zastoupení (nunciatur) na

1 Pro úplnost je třeba dodat, že do vypuknutí první světové války vznikly v Římě ještě další čtyři ústavy: v roce 1894 Maďarský historický ústav „Fraknoi“, jehož zakladatelem byl Vilmos Fraknoi, člen Uherské akademie věd, který již v roce 1880 zahájil systematický výzkum v Římě, v devadesátých letech 19. století se začala rodit Americká akademie (American Academy in Rome), soukromá instituce nezávislá na státu, zaměřená na umění a vědu, v roce 1904 Nizozemský ústav (Istituto Olandese a Roma) a v roce 1910 Španělský historický ústav (Escuela Española de historia y arqueología en Roma).

2 Informativní příspěvek byl vypracován na základě odborných článků bilancujících vydávání nunciaturních edic, zejména: Heinrich LUTZ, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Vergangenheit und Zukunft einer „klassischen“ Editionsreihe*, Quellen und Forschungen aus den italienischen Archiven und Bibliotheken (dále QFIAB) 45, 1965, s. 274–324; Alexander KOLLER, *Le ricerche sui carteggi dei nunzi e sulle istruzioni pontificie (1980–2010). Bilancio e prospettive* (připravuje se pro tisk).

jednotlivých panovnických dvorech v hlavních městech katolické Evropy nebo v místech pro kurii zvláště ohrožených. V 16. století působilo v Evropě třináct nunciatur. Pět tzv. velkých nunciatur – na císařském dvoře, ve Francii, Španělsku, Portugalsku a Polsku – nevzniklo na základě žádného zvláštního papežského aktu, ale vyvinuly se z praxe mimořádných nunciatur, případně kolektorí, ve stálou instituci. Stejný původ mají i tzv. staré nunciatury – benátská a sicilská – jejichž činnost lze vysledovat až k roku 1485 (resp. 1523). Od šedesátých let 16. století byly nově zřizovány „protireformační“ nunciatury: savojská (založena Piem IV. v roce 1560), jihoněmecká (založena Řehořem XIII., činná v letech 1573–1583), štyrsko-hradecká (založena Řehořem XIII. v roce 1580, zrušena v roce 1620 Řehořem XV.), v Kolíně nad Rýnem (založena Řehořem XIII. v roce 1584, zrušena roku 1794 Piem VI.), v Luzernu (založena v roce 1586 Sixtem VI.) a ve Flandrech (založena v roce 1594 Klimentem VIII.).

Již roku 1830 vytěžoval Leopold von Ranke, jemuž tehdy zůstal Vatikánský archiv uzavřen, nunciaturní korespondence v co největší šíři, jak mu to dovolily prameny nacházející se v římských šlechtických archivech, a jako první poukázal na jejich význam pro historickou vědu. Otevření Vatikánského archivu poskytovalo možnost využití nunciaturních akt jako celku pro historické bádání. Vydávání nunciaturní korespondence se proto okamžitě stalo pilotním programem římských ústavů německého, rakouského a Görresovy společnosti. Enormní zájem historiků o nunciaturní korespondence byl přímo úměrný jejich očekávání, že právě v tomto typu pramenů budou nalezeny nejen doplňující, ale zcela nové informace, které budou mít pro národní dějiny evropských států zásadní význam; tato očekávání odpovídala zcela jednostrannému nacionálně historickému zaměření tehdejší historické vědy. Jen tak lze pochopit, že se mezi členy tří německých ústavů strhl několikaletý boj o vydávání nunciaturních zpráv, kterému učinil přítrž až Ludwig Quidde (první sekretář Pruské stanice v letech 1890–1892) svým moudrým návrhem rozdělit ediční práce a ukončit tak zbytečné dublování.³

K první vážné kolizi došlo na přelomu let 1890/91, kdy se zkřížily ediční plány pruského ústavu, chystajícího se vydávat zprávy papežských nunciů z Německa z období reformace (tj. z let 1519–1555), se záměry rakouského ústavu, nárokuje si zpracování nunciatury u císařského dvora ve Vídni v potridentském období. Z dlouhých jednání, v nichž hrál zprostředkující roli mnichovský

3 Reinhard ELZE, *Die Nuntiaturberichte aus Deutschland*, in: Deutsches Historisches Institut Rom 1888–1998, Rom 1998, s. 38–40, zde s. 38.

historik Carl Adolf von Cornelius, vykrytalizovalo v roce 1891 zásadní rozdělení prací na nunciaturách podle pontifikátů. Toto rozdělení si udrželo platnost po několik desetiletí. Výsledek dohody uzavřené mezi pruským a rakouským ústavem byl následující: Pro ediční podnik byl zvolen společný hlavní název *Nuntiaturreichthe aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* a nunciatury byly rozděleny do tří oddělení (Abteilungen). I. oddělení zahrnující léta 1533–1559 připadlo ke zpracování pruskému ústavu, II. oddělení pro léta 1560–1572 rakouskému ústavu a III. oddělení pro léta 1572–1585 pruskému ústavu. Pro všechna tři oddělení byl stanoven stejný formát publikací a stejné typografické zpracování, vnitřní podobu edicí smlouva neřešila. Oba ústavy se také zavázaly ke vzájemné spolupráci a podpoře. Zanedlouho ale vyvstal další problém. O slovo se hlásil Historický ústav Görresovy společnosti, jehož římská badatelská práce byla organizována jinou formou než ústavů pruského a rakouského, které byly financovány příslušnými vládami. Když vydal tento ústav v roce 1892 edici nunciatury Giovanni Moronihovi u německého královského dvora v letech 1539–1540, ukázalo se jednání s pruským ústavem jako nevyhnutelné. Představitelé obou ústavů se následně dohodli, že pruský ústav přenechá ústavu Görresovy společnosti nunciatury v Kolíně nad Rýnem a u císařského dvora z období 1585–1605, tedy dvě následující desetiletí navazující na III. oddělení v pruské režii. Tato smlouva však neměla takovou váhu, jako předchozí smlouva prusko-rakouská. Ústav Görresovy společnosti se nestal součástí prusko-rakouských vydavatelských aktivit a výše zmíněných oddělení a tato praxe trvá dodnes. Jeho publikace vycházely a vycházejí v řadě *Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte* vydávané tímto ústavem.⁴ V roce 1894 bylo k původním třem oddělením dodatečně připojeno IV. oddělení pro první polovinu 17. století, opět v péči pruského ústavu.

Ani dnes nelze v žádném vědeckém ústavu pracovat bez zodpovědného a věci znalého plánování. Co se týče nunciatur, bylo zpočátku jakékoli plánování edičních prací nemožné. Nedostatečnost a nepřístupnost archivních pomůcek a repertářů, které by byly vodítkem po vatikánských fondech, mařily zpočátku každý pokus o jejich zmapování co do kvality i kvantity. Jen tak je vysvětlitelné, jak mohl Walter Friedensburg (první sekretář pruského ústavu v letech 1892–1901) přijít koncem roku 1888, po několika málo týdnech archivní práce, s tak iluzorním odhadem časové náročnosti ediční práce. Mínil tehdy, že na nuncia-

4 Situaci zkomplikovalo i jejich další rozdělení na „Erste Abteilung: Die Kölner Nuntiaturreichthe“ a „Zweite Abteilung: Die Nuntiaturreichthe am Kaiserhof“, používané dodnes.

turní korespondenci I. oddělení z let 1530–1564 budou stačit pouhé tři objemné svazky, které se dají zpracovat při pilné práci za několik málo let. Jak neoprávněně optimistický byl tento první odhad, dokazuje jeho nové prohlášení po půl roce, kdy byl nucen přiznat, že jím sebraný pramenný materiál je natolik obsáhlý, že na jeho zpracování bude potřebovat dobrých dvacet let. I tento názor byl iluzorní, ve skutečnosti trvalo téměř sto let (do roku 1981), než byly v úplnosti vydány zprávy nunciů u císařského dvora I. oddělení, a to ve 22 edičních svazcích. Ediční práce na nunciaturních korespondencích vykazují v prvním desetiletí po jejich zahájení úctyhodnou bilanci, neboť jen do roku 1900 vyšlo 13 edičních svazků, v nichž byla zastoupena všechna tři oddělení. Zásadní podíl na masivním vydávání edic měl pruský ústav, který v období 1892–1914 vydal 19 svazků, zatímco rakouský ústav a ústav Görresovy společnosti po pěti.

Metodologické problémy provázely nunciaturní edice již od doby jejich vzniku. Jak bylo řečeno výše, prusko-rakouská dohoda vnitřní podobu edic neřešila. Textové zpracování, jazykové úpravy, poznámkový aparát, přílohy atp. byly ponechány na vlastním samostatném uvážení jednotlivých ústavů (nebo spíše editorů). Kamenem úrazu bylo, co vlastně má být předmětem edice. Pro první svazky nunciatur nebyly k dispozici ucelené řady úřední korespondence (tj. státního sekretariátu nunciů a naopak) a mezery byly doplňovány dalšími relevantními písemnostmi (listy císařů a knížat, benátských vyslanců, ale také písemnostmi nunciů poloúřední a soukromé povahy nebo avvisy) zcela v duchu názvu edičního podniku *Nuntiaturreichthe aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken*. Názory editorů nebyly jednotné ani v otázce, zda vydávat nunciaturní korespondenci in extenso nebo v regestech, či kombinovaně. Otazník visel i nad tím, co vynechat (obecně formulovaná zásada „nepodstatné vynechat“ vyvolávala stálé diskuse, co bylo pro jednoho nepodstatné, mohlo být pro jiného podstatné), dalším otazníkem byl výběr doplňujících pramenů a otázka jejich umístění v edici: v poznámkovém aparátu, formou appendixu za číslem příslušného dokumentu nebo jako zvláštní příloha za hlavním textem edice? Bylo třeba vyrovnat se i s problémem narůstající kvantity nunciaturních zpráv, neboť od poloviny 16. století psali nunciové častěji a obsáhleji.

Zastáncem vydávání in extenso byl Walter Friedensburg, který svůj postup zdůvodnil v přemluvách ke svým prvním dvěma edicím⁵ a nikdy jej nezměnil.

5 *Nuntiaturreichthe aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* (dále NBD), I. Abteilung, Band 1, *Nuntiaturreichthe des Vergerio 1533–1536*, bearbeitet von Walter FRIEDENSBURG, Gotha 1892, s. X n.; TÝŽ, NBD, I/3, *Legation Aleanders, 1538/39*, Gotha 1893.

K tomuto způsobu vydávání se přiklonili i editoři ústavu Görresovy společnosti.⁶ Friedensburgovým oponentem byl Hermann Baumgarten, jeden z tehdejších nejlepších znalců dějin reformace, jehož kritika se zaměřila nejen na problém vyrovnání se s kvantitou nunciaturních zpráv, ale zabývala se i otázkou jejich kvality a komfortu při badatelském využívání. Představitelé pruského ústavu se nakonec rozhodli v roce 1894 pro model „důležité a neznámé“ publikovat in extenso, „bezvýznamné“ vynechat a „co je mezi tím“, shrnout do registru. O rok později, v souvislosti se zakoupením fondu Borghese, obsahujícím nunciaturní zprávy, Vatikánským archivem, o nějž měli členové Pruského ústavu velký zájem, přišel s radikálním návrhem Artur Heidenhain, vědecký spolupracovník tohoto ústavu, který s ohledem na stále stoupající množství dochovaného archivního materiálu doporučoval neotiskovat žádné nunciaturní texty, ale přejít na systém inventarizace a registrování.⁷ Proti tomu se ostře postavil W. Friedensburg, který poukázal na změnu charakteru nunciaturních zpráv v 17. století. Tehdy byl opuštěn úzus renesanční diplomacie uvádět v jedné zprávě nejrůznější záležitosti společně a přešlo se na princip odděleného zasílání nunciaturních zpráv, tj. každé ve zvláštním listu, čímž došlo k masivnímu nárůstu nunciaturní korespondence. Proto navrhoval praktickou metodu, podle níž měl být zveřejňován pouze obsah šifrovaných listů s politickými zprávami a vše ostatní mělo být přesunuto do úvodu, poznámkového aparátu a do příloh, nevýznamné vynecháno, případně měl být popsán v úvodu obsah týdenních zásilek (dispacci).⁸ Praxe ale zůstala nejednotná a každý editor zdůvodňoval svůj postup v předmluvě své edice. Diskuse o nastíněných otázkách a problémech se vinou jako červená nit historií nunciaturních edic až do dnešních dnů.

V meziválečném období postupovaly ediční práce pomalým tempem. V německém ústavu došlo k útlumu ediční činnosti již v roce 1913 a byly jím zasaženy všechny ediční řady zpřístupňující v Německu raně novověké korespondence. V tomto období pracovali na nunciaturách z pověření ústavu pouze dva historici (Karl Schellhass a Leo Just) a výsledky jejich bádání nebyly vydávány v edicích, ale vycházely ve třicátých letech 20. století v ústavním časopisu. Obdobná situace byla i v ústavu Görresovy společnosti. Rakouský ústav byl prakticky jediným

6 *Bonomi in Köln, Santonio in der Schweiz, Die Straßburger Wirren*, bearbeitet von Stephan EHSES und Aloys MEISTER, Kölner Nuntiatur I, Quellen und Forschungen aus dem Bereiche der Geschichte 4, Paderborn 1895, předmluva s. VI.

7 Akta Německého historického ústavu v Římě, fascikl „Zu Akten H“: Denkschrift Heidenhain.

8 Tamtéž, viz pozn. 7.

ústavem, který pokračoval v původním plánu. Kromě toho se nunciaturním edicím věnovaly podle svých sil i ústavy československý, maďarský a nizozemský.

Druhá světová válka ochromila činnost všech historických ústavů akreditovaných v Římě a utlumila jejich vydavatelské aktivity. Po válce přišlo opětné oživení. Jako poslední zahájil svou činnost Německý historický ústav, který začal fungovat až v roce 1953 po uzavření státní dohody mezi Německem a Itálií. První dvě desetiletí nunciaturních bádání po roce 1945 znamenala nejen pokračování starších projektů (německých, rakouských, belgických a italských), ale přišla i s novými podněty a iniciativami. Jednoznačně se v nich odrazil tehdejší zvýšený zájem o vydávání raně novověkých pramenů a zájem o církevní dějiny (papežství jako „evropská instituce“, zejména v období reformace a protireformace) a nezpochybnitelně převládla tendence studia evropských dějin a pramenů k nim v evropském kontextu. Heinrich Lutz uvedl v Německém ústavu do chodu práce na nunciaturách a věnoval se jejich problematice až do své smrti. Lutz poznal a oceňoval nadstátní charakter tohoto druhu pramenů a plně si uvědomoval, pod dojmem dvou světových válek, že do budoucna není udržitelné činit středobodem bádání pouze svůj vlastní národní stát. V šedesátých letech vypracoval Heinrich Lutz pamětní spis s názvem *Über die Fortsetzung der Nuntiaturationen des Deutschen Historischen Instituts in Rom bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts*, v němž formuloval své přesvědčení, že je možné rozšířit nunciaturní edice Německého historického ústavu i za polovinu 17. století, nikoli ale podle dosavadních principů, a rozpoutal na toto téma širokou diskusi, v níž byly projednávány také všeobecné vývojové tendence německých a evropských dějin a s tím spojené metodologické otázky. Výraznou osobností angažující se v problematice vydávání nunciatur a v metodologických diskusích na toto téma byl od šedesátých let minulého století i francouzský historik působící na Papežské Gregoriánské univerzitě v Římě, člen École Française a zakladatel nové ediční řady *Acta Nuntiaturatione Gallicae* Pierre Blet SJ, který metodologicky navázal na dosavadní zkušenosti z vydávání nunciaturních edicí a zformuloval ediční zásady této nové řady.⁹

I pro sedmdesátá léta 20. století byla signifikantní neúnavná činnost Heinricha Lutze, který se spolu se svými kolegy věnoval nejen otázce dalších osudů německé ediční řady v kontextu s edicemi ostatních nunciatur, ale i významu

9 Pierre BLET, *Acta Nuntiaturatione Gallicae*, in: Archivum Historiae Pontificiae 1, Roma 1963, s. 413–422.

nunciaturních dějin pro evropské dějepiscectví.¹⁰ Nové ideje a impulzy k mezinárodní spolupráci přineslo kolokvium věnované nunciaturní problematice, které se konalo v Německém historickém ústavu v roce 1971. Tehdy bylo navrženo, aby se dosud stále velké mezery v edičních nunciaturních řadách přemostily edicemi papežských instrukcí, které byly předávány kurií nunciům při jejich nástupu do úřadu. Současně byl podtržen jejich význam jakožto základních dokumentů ilustrujících vztahy mezi Římem a teritoriem, v němž nunciové působili, včetně nejdůležitějších politických, konfesionálních a jurisdikčních problémů, které projednávali. Papežské instrukce kromě toho podávají cenné informace o evropských panovnických dvorech a umožňují sledovat hlavní tendence papežské politiky v raném novověku.

Klaus Jaitner, který se ujal tohoto úkolu v roce 1975, předložil roku 1984 bohatě komentovanou vzorovou edici v nové řadě *Instructiones Pontificum Romanorum*,¹¹ v níž zpracoval 78 hlavních instrukcí pro 99 misí papeže Klimenta VIII. z let 1592–1605. Mezinárodní konference s názvem *Das Papstum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592-1605*, uspořádaná Německým historickým ústavem v roce 1985 u příležitosti vydání Jaitnerovy edice, potvrdila opodstatněnost vydávání papežských instrukcí i pro další pontifikáty a apelovala na mezinárodní historickou obec, z níž se měli rekrutovat editoři dalších svazků. Koncem devadesátých let následovala edice papežských instrukcí Řehoře XV.¹² od téhož autora a v roce 2003 vyšla z pera Silvana Giordana edice papežských instrukcí Pavla V.¹³ Týž autor připravuje v současné době vydání dalšího svazku

10 Heinrich LUTZ, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Vergangenheit*, viz pozn. 2; TÝŽ, *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die europäische Geschichtsforschung*, QFIAB 53, 1973, s. 152–167; Gerhard MÜLLER, *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die Kirchengeschichte*, tamtéž, s. 168–179; Helmut GOETZ, *Die Nuntiaturberichte des 16. Jahrhunderts als Komplementärquelle zur Geschichtsschreibung*, tamtéž, s. 214–226; Georg LUTZ, *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, tamtéž, s. 227–275; Gerhard MÜLLER, *Nuntiaturberichte aus Mittel- und Osteuropa*, QFIAB 57, 1977, s. 163–198.

11 *Die Hauptinstruktionen Clemens VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenthöfen 1592–1605*, I-II, hrsg. von Klaus JAITNER, Tübingen 1984 (*Instructiones Pontificum Romanorum*).

12 *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenthöfen 1621–1623*, I-II, hrsg. von Klaus JAITNER, Tübingen 1997 (*Instructiones Pontificum Romanorum*).

13 *Le istruzioni generali di Paolo V per i nunzi e legati presso le corti europee 1605–1621*, I–III, a cura di Silvano GIORDANO OCD, Tübingen 2003 (*Instructiones Pontificum Romanorum*).

papežských instrukcí Urbana VIII.¹⁴ Edice papežských instrukcí jsou nedílnou součástí nunciaturních edicí a zahrnují obrovské množství prosopografického materiálu, který by si zasloužil vlastní databanku, jež by byla vítaným pomocníkem pro studium nunciatur a kuriálních dějin (a nejen jich). V roce 1996 uspořádal Německý historický ústav další významnou mezinárodní konferenci věnovanou nunciaturnímu bádání a jeho perspektivám s názvem *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*. Ve stejnojmenné publikaci¹⁵ byly zveřejněny nejen konferenční příspěvky, ale závěrem také revidovaný, doplněný a velice cenný přehled 203 svazků nunciaturních edicí a dvou svazků papežských instrukcí vyšlých do roku 1997, který vypracoval Alexander Koller.¹⁶ Na tento přehled navazuje soupis 924 titulů sekundární literatury, vydaných v letech 1890–1996 a vztahujících se k období 1500–1800, z pera Petera Schmid.¹⁷ Oba tyto přehledy jsou neocenitelnou pomůckou nejen pro editory papežských nunciaturních korespondencí, ale i pro historiky obecně.

Ve své nové studii věnované problematice nunciaturních bádání a vydávání nunciaturních edicí a papežských instrukcí podává Alexander Koller ucelenou bilanci posledních třiceti let práce na tomto poli a přináší doplňující přehled

14 *Le istruzioni generali di Urbano VIII per i nunzi e legati presso le corti europee 1623–1644*.

15 *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*. Hrsg. von Alexander KOLLER, Tübingen 1998.

16 Alexander KOLLER, *Aktenpublikationen*, in: *Kurie und Politik*, s. 415–435. Seznam tvoří 177 edic stálých nunciatur a 26 edic věnovaných dílčím problémům: a) zprávy zvláštních nunciů (inkvizice Malta, Sedmihradsko, Rusko); b) národní tematické edice vzniklé v 19. a 20. století k dějinám některých států (Irsko, Nizozemí, Ukrajina, Maďarsko), c) edice zabývající se specifickými problémy (uskocká otázka, kolínská krize 1576–1584, nástupnická otázka jüliško-klévska, Sedmihradsko, první severská válka 1655–1658, obležení Vídně 1683, orléanská válka, falcká válka).

17 Peter SCHMID, *Sekundärliteratur*, in: *Kurie und Politik*, s. 436–493. Schmidův soupis má přehledné členění umožňující zájemcům rychlou orientaci: 1. Allgemeiner Teil: Bibliographien. Forschungseinrichtungen / Methodik / Editionstechnik. – Quellenkunde / Archivkunde / Aktenkunde. – Behördengeschichte. – Diplomatisches Personal. – Nachrichtenübermittlung. – Frühneuzeitliche Diplomatie (allgemein). – Päpstliche Diplomatie (allgemein). – Einzelprobleme. – 2. Regionaler Teil: 2.1 Südeuropa: Venedig. – Savoyen. – Toskana. – Neapel/Sizilien. – Malta. – Spanien. – Portugal. – 2.2 West- und Nordeuropa: Frankreich. – Flandern. – Niederlande. – England. – Irland. – Schottland. – Skandinavien. – 2.3 Mitteleuropa: Deutsches Reich/Kaiserhof. – Köln (katholische Kurfürsten). – Köln (Lütticher Bistumsteil). – Süddeutsche Nuntiatur. – Graz. – Schweiz. – München. – 2.4 Osteuropa: Polen. – Baltikum. – Ukraine. – Russland. – Georgien. – Ungarn. – Balkan. – 2.5 Übersee: Asien. – Afrika. – Amerika.

nunciaturní produkce až do současnosti.¹⁸ Konstatuje, že začátkem osmdesátých let 20. století došlo ke krizi pozitivistického dějepisectví, kdy v důsledku rostoucího významu sociálních věd na čas opadl zájem o písemnosti diplomatického charakteru. Práce na tradičních edičních nunciaturních projektech přesto neustaly a pokračoval i rozvoj jejich metodiky. V posledních třiceti letech vznikly četné publikace dokumentů osvětlující papežskou diplomacii v raném novověku, jejichž velký díl tvoří nunciatury polská¹⁹ a německé, tj. u císařského dvora, v Kolíně nad Rýnem a ve Štýrském Hradci. V daleko menším měřítku byly publikovány nunciaturní edice francouzské, italské a belgické. Jako ediční jazyk byly užívány němčina, francouzština (edice francouzské a belgické) a latina (edice polské). Důležitým momentem bylo zavedení nových technologií do ediční práce, jehož důsledkem je zahájení prací na on-line edicích nunciatur z první poloviny 20. století v režii Německého historického ústavu ve spolupráci s Vatikánským archivem, univerzitou v Münsteru, Komisí pro soudobé dějiny v Bonnu a Deutsche Forschungsgemeinschaft.²⁰ Jednoznačně převládlo vydávání textů in extenso nad edicemi registů, a to nejen u edic tištěných, ale i u edic on-line. Souběžně s edicemi byly publikovány také významné studie věnované nunciaturám jakožto institucím a inventáře nunciaturních archivů, například u císařského dvora²¹.

Od počátečních prací na edicích papežských instrukcí byl definitivně opuštěn nacionální rozměr i v nunciaturním bádání a u nunciaturních edic a tato skutečnost otevřela nové interpretační možnosti a nové formy diskusí na mezinárodní úrovni. Velkého úspěchu bylo dosaženo i ve vydávání edic z období konfesionalizace. Kolokvia a odborné publikace posledních let potvrdily hodnotu zpráv nunciů a papežských instrukcí a podtrhly jejich význam pro nejvíce opomíjená historická témata. Nunciatury nejsou pouze důležitým historickým pramenem, jsou také celoevropským kulturním statkem. Právě narativní charakter tohoto pramene (oproti pramenům seriálovým jako jsou například Hofstaatsverzeichnisse) dává historikům možnost zpracovat důležité aspekty nej-

18 Alexander KOLLER, *Le ricerche*, viz pozn. 2.

19 Úctyhodný počet 19 svazků polské nunciatury vydal Polský historický ústav v Římě. Projekt byl financován nadací komtesy Karoliny Lanckoroňské (první ředitelky ústavu) se sídlem ve Švýcarsku.

20 Postupně jsou on-line zveřejňovány relace apoštolských nunciů akreditovaných v Německu, jimiž byli v letech 1917–1929 Eugenio Pacelli a v letech 1930–1939 Cesare Orsenigo.

21 Tomislav MRKONJIĆ, *Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna*, I. „Cancelleria e Segreteria“, nn. 1-904 – aa. 1607–1939 (1940). *Inventario, Città del Vaticano 2008 (Collectanea Archivi Vaticani 64)*.

různějších otázek jako jsou velká evropská politika, mezinárodní vztahy, církevní dějiny, církevní reforma, konfesionalizace, politická symbolika a ceremoniál, kuriální zahraniční politika, výzkum evropských dvorů, problémy právní povahy jako církevní jurisdikce nebo kanonistika, dějiny poštovníctví, komunikací, cestování, novinového zpravodajství či evropské každodennosti.

Závěrem lze konstatovat, že ediční práce na nunciaturách obecně má svůj smysl, protože díky ní jsou zachovány zprávy o minulosti pro budoucí generace a jsou dány k dispozici širšímu okruhu zájemců. Problémem zůstává jazyková bariéra, zejména pochopení dobové italštiny. O to důležitější jsou v edicích kvalitní doprovodné texty (úvod, registry a komentáře v poznámkovém aparátu) v některém ze světových jazyků. Soubor 237 dosud vydaných nunciaturních svazků a perspektivní plány historických ústavů akreditovaných v Římě²² opodstatněnost nunciaturního bádání i pokračování ve vydávání nunciaturních edic jednoznačně potvrzují.

22 Např. Německý historický ústav plánuje dokončení prací na III. oddělení NBD (2 svazky, Alexander Koller) a IV. oddělení (1 svazek, Rotraud Becker) a on-line zpřístupnění poslední části Orsenigovy nunciatury; Pacelliho nunciatura je předmětem projektu univerzity v Münsteru. Rakouský ústav počítá s pokračováním štýrskohradecké nunciatury (Elisabeth Zingerle).

TOMÁŠ ČERNUŠÁK

EDICE NUNCIATURNÍCH ZPRÁV A ČESKÁ ÚČAST NA JEJICH ZPRACOVÁNÍ

Relace papežských nunciů, činných v jednotlivých evropských zemích, jsou v kruzích historiků i dalších vědců právem považovány za jeden z nejdůležitějších pramenů k poznání raně novověkých a moderních dějin. Je to dáno nejen jejich relativně dobrým dochováním ve vatikánských i italských archivech a knihovnách, ale i skutečností, že jde o zdroj v podstatě důvěrných informací o situaci v dané zemi, které příslušný papežský diplomat-nuncius zasílal s pravidelnou frekvencí římské kurii. Pro české a moravské historiky představovaly z tohoto hlediska významný zdroj poznatků především nunciaturní zprávy z období raného novověku, kdy se české země staly ohniskem konfesijního zápasu mezi dynamicky se šířícím protestantismem a reformovaným katolicismem. Význam tohoto pramene byl ještě podtržen faktem, že od roku 1583 do roku 1617 byla Praha nepřetržitě sídlem prestižní nunciatury u císařského dvora, což mělo za následek, řečeno slovy jednoho z našich předních odborníků na tuto problematiku Karla Stloukala, že se zájem zdejších nunciů „zvýšenou měrou obrací k českým věcem, takže se stávají namnoze jádrem jejich činnosti“.¹

Je proto pochopitelné, že se nunciaturní zprávy dostaly do středu zájmu našich odborníků. Přestože tyto prameny byly využívány českými badateli v Římě již od počátků jejich systematického výzkumu ve zdejších archivech a knihovnách, jedním ze zásadních momentů se staly kritické reflexe X. svazku edice Sněmy české. Ten zpřístupnil dokumenty z let 1600-1604 a k jeho vydání došlo v roce 1900. Svazku bylo recenzenty vesměs vytýkáno mimo jiné nedostatečné využití doplňujícího archivního materiálu, zejména s ohledem na vzrůst významu náboženské problematiky a konfesijního zápasu mezi katolicismem a protestantismem, k němuž došlo na přelomu 16. a 17. století.²

1 Karel STLOUKAL, *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách v l. 1581-1584*, Český časopis historický (ČCH) 34, 1928, s. 3.

2 Jan Bedřich NOVÁK, *Über die Bedeutung der Nuntiaturreporte für „Die böhmischen Landtagsverhandlungen“*, Mitteilungen aus dem Landesarchive des Königreiches Böhmen 1, 1906, s. 75-116, zde s. 75.

Dalším důležitým momentem byla kritika českých historiků zaměřená vůči některým svazkům ediční řady *Nuntiattriberichte aus Deutschland*. Jak známo, zpřístupnění diplomatické korespondence nunciů u císařského dvora bylo již záhy po otevření Vatikánského tajného archivu rozděleno mezi tři římské historické ústavy. Pruský (později Německý) historický ústav měl vyhrazeno období 1533–1559, 1572–1585 a období první poloviny 17. století počínaje rokem 1603. Rakouský historický ústav měl za úkol ediční zpracování období let 1560–1572 a Institut Görresovy společnosti období let 1585–1603.³ První svazky edice *Nuntiattriberichte aus Deutschland*, které vycházely od roku 1892, zpřístupňovaly relace nunciů zpravidla ve formě *in extenso*, tj. v jejich doslovném znění. V letech 1895–1897 ovšem byla v rámci IV. oddělení této řady, vyhrazeného pro zprávy ze 17. století, publikována edice pro období let 1628–1630, jejímž autorem byl Hans Kiewning. V tomto případě se jednalo o edici kombinovanou. V plném rozsahu nechal editor otisknout pouze z jeho pohledu důležitější dokumenty, zbytek nahradil pouhým registrem doplněným případně jen částečným textem editované písemnosti. Zdrucující recenze z pera českého historika a archiváře Hynka Kollmanna v Českém časopise historickém z roku 1898 dílu vytkla výrazné nedostatky v kritickém poznámkovém aparátu, malou znalost historických i geografických reálií, řadu tiskových i formálních chyb. Kollmann však neopomněl zdůraznit ani fakt, že „věci české odbyty jsou macešsky“.⁴

Výsledkem takovýchto reflexí bylo rozhodnutí nečekat na postupné vydávání jednotlivých svazků německých ústavů, ale věnovat se samostatnému výzkumu nunciaturní korespondence pro potřeby české vědy. Tento úkol, zaštitěn Zemským archivem Království českého, se zaměřil hned v prvních letech 20. století na systematické opisování raně novověkých papežských dokumentů, především nunciaturních zpráv, nezbytných zejména jako doplňující materiál pro svazky řady Sněmy české, bez záměru na nějakou samostatnou edici. Realizace záměru se chopili badatelé z české expedice. Jako první zahájili systematický výzkum a následné přepisování nunciaturních depeší a instrukcí k bohemikálním záležitostem ve vatikánských archivech Hynek Kollmann během svého pobytu v letech 1902 a 1903 a v roce 1905 Kamil Krofta; oba se při tom soustředili na korespondenci z období 1598–1610. Předchozí období, tedy 1592–1598, zkoumal a zpracovával Vojtěch Jaromír Nováček, dobu 1611–1620 pak Jan Bedřich

3 Karel STLOUKAL, *L'istituto storico cecoslovacco in Roma e le indagini sulle nunziature*, *Bollettino dell'Istituto Storico Cecoslovacco* 1, 1937, s. 1–25, zde s. 4.

4 Hynek KOLLMANN, *Nuntiattriberichte aus Deutschland 1628–1635 nebst ergänzenden Aktenstücken, Nuntiattriberichte des Pallotto 1628–1630: Kiewning Hans*, ČČH 4, 1898, s. 409–415.

Novák a roky 1620–1630 opět Hynek Kollmann. Výsledkem činnosti bylo pořízení velkého množství přepisů dokumentů z vatikánských i jiných římských archivů, které jsou dodnes uloženy jako mimořádně cenná pomůcka v samostatném fondu Sběrka přepisů z domácích a zahraničních archivů v Národním archivu v Praze.⁵

Problematika využití nunciaturních zpráv pro český historický výzkum se stala v prvních letech 20. století předmětem řady diskusí. Ve své studii s názvem *Über die Bedeutung der Nuntiattriberichte für „Die böhmischen Landtagsverhandlungen“* z roku 1906 v nich jako jeden z prvních vystoupil se svými návrhy Jan Bedřich Novák. Ten navrhoval vypracování samostatné publikace, která by zpřístupnila ve formě *in extenso* všechna bohemika z edic *Nuntiattriberichte aus Deutschland* z období 16. století, pro století následující se přikláněl spíše k vytvoření edice registrové.⁶ V roce 1911 byla při České akademii věd a umění zřízena stálá Komise pro vydávání dokumentů k rekatolizaci českých zemí. Stalo se tak díky iniciativě Josefa Šusty, který pak v rámci probíhajících debat navrhoval dokonce vytvoření samostatné ediční řady pro zpřístupnění nunciaturních zpráv. Ta by byla zcela nezávislá na německé řadě *Nuntiattriberichte aus Deutschland*, avšak nebyla by limitována pouze editováním dokumentů významných pro české dějiny, jak to uváděl Novák, ale i pro dějiny evropské.⁷

O tom, že tyto odborné diskuse měly smysluplný účel a souvisely nejen s přípravou edice Sněmy české, ale i s přetrvávající nespokojeností českých historiků s výsledky práce německých editorů, svědčí další recenze na průběžně vydávané svazky. Silnou kritickou odezvou ze strany Kamila Krofta měl svazek z pera Arnolda Oskara Meyera, který v roce 1913 publikoval zprávy pražského nuncia Giovanni Ferreriho a vídeňského nuncia Giacoma Serry z let 1603–1606. Výhrady byly podobné, jako tomu bylo dříve u zmíněné edice Kiewningovy; doslova Krofta uvedl, že „místo slovných, třeba snad místy zkracovaných otisků nunciových zpráv, dostává se pouhých registů německých, v nichž české věci jsou zpravidla jen heslovitě naznačeny“.⁸

Zájem českých historiků o výzkum nunciaturních zpráv trval i za nové politické a společenské situace, k níž došlo v důsledku událostí roku 1918 a vzniku

5 K. STLOUKAL, *L'istituto storico*, s. 6; J. B. NOVÁK, *Über die Bedeutung*, s. 75.

6 J. B. NOVÁK, *Über die Bedeutung*, s. 115.

7 K. STLOUKAL, *L'istituto storico*, s. 9.

8 Kamil KROFTA, *Nuntiattriberichte aus Deutschland, Siebzehntes Jahrhundert: Die Prager Nuntiattriberichte des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiattriberichte des Giacomo Serra 1603–1606*, ČČH 19, 1913, s. 374–377.

samostatného československého státu. V roce 1923 byl v Římě založen Československý historický ústav, který měl našemu výzkumu dát institucionální rámec, jak tomu bylo v případě jiných římských historických ústavů, a zajistit určitou přesnější koordinaci výzkumu. Odborné vedení ústavu bylo svěřeno zvláštní komisi odborníků v čele s Josefem Šustou, která vypracovala jeho statut a vědecký program. Ten navazoval na výzkumy započaté českou zemskou expedicí. Jádrem programu tvořily původně dvě ediční řady – Monumenta Vaticana res gesta Bohemicae illustrantia, vydávaná již před první světovou válkou, a dále příprava edice Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicae illustrantia, která vycházela z výzkumu Hynka Kollmanna. Komise zařadila mezi programové priority vedle těchto dvou řad i ediční zpřístupnění a zpracování zpráv papežských nunciů u císařského dvora z období let 1592–1628. Bylo však nutné záležitost projednat s německými ústavu v Římě, které už toto období měly mezi sebou rozdělené.

Jednání zahájil v Římě Karel Stloukal. Jejich výsledkem byl poměrně velkovýznamný krok obou ústavů, jichž se záležitost bezprostředně týkala. Ředitel Pruského historického ústavu Paul Fridolin Kehr ve svém dopise z 15. června 1923 sdělil české straně, že je rád ochoten přenechat našemu mladému ústavu zpracování období 1603–1628. O něco později Hermann von Grauert, prezident Göressovy společnosti, po dohodě s ředitelem římského ústavu společnosti Mons. Stefanem Ehsesem, dopisem z 24. února 1924 přenechal Československému historickému ústavu přípravu edice zpráv nunciatury u císařského dvora z období 1592–1603. Nová řada našeho ústavu v Římě měla nést název Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Jako ediční jazyk byla zvolena latina. Dokumenty měly být publikovány v plném znění pouze s vynecháním historicky nevýznamných částí, jako jsou úvodní pozdravy a závěrečné fráze. Celá řada byla koncipována na rozsah 30 svazků a od ostatních dvou edičních sérií, vydávaných péčí Československého historického ústavu v Římě, se výrazně lišila. Zatímco v případě řad Monumenta Vaticana a Acta Sacrae Congregationis se jednalo o zpřístupnění pramenů zohledňujících primárně tematiku dějin českých zemí, edice zpráv nunciů u císařského dvora propojila ediční činnost našeho římského historického ústavu s velkým edičním projektem, významným pro problematiku dějin raného novověku v širším evropském kontextu.⁹

9 K. STLOUKAL, *L'Istituto storico*, s. 12–19; Alena PAZDEROVÁ, *La edizione della corrispondenza dei nunzi papali presso la Corte Imperiale a Praga degli anni 1592–1628*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 4, 2004, s. 37–46, zde s. 37.

Práce na zpracování nunciaturní korespondence byly zahájeny takřka ihned. Čeští badatelé se v době před druhou světovou válkou soustředili především na první období vymezené dohodou s německými ústavu, tj. 1592–1611. Navazovali přitom na zmíněný výzkum a pořizování přepisů těchto pramenů, který probíhal již od začátku 20. století. Na zprávách nuncia Speciana z let 1592–1598 pracovali Josef Borovička, Bedřich Jenšovský a Karel Stloukal, kteří v letech 1921–1925 systematicky studovali vatikánské archivní zdroje. Na ně pak v téže nunciaturě navazoval v letech 1929, 1930 a 1932 svou prací Josef Matoušek, který svůj výzkum zaměřil i na archivy a knihovny mimo Řím. Následující nunciatury Filippa Spinelliho z let 1598–1604 se ujal v letech 1923–1927 Karel Stloukal. Korespondencí nuncia Giovanni Ferreriho se zabýval již od roku 1924 Zdeněk Kristen. Tomu se podařilo část vlastní edice vydat v roce 1944, byly to Ferreriho listy z roku 1604, tedy z prvního roku jeho pražského působení. Největšího postupu bylo dosaženo v případě nunciatury Antonia Caetaniho z let 1607–1611. Milena Linhartová na základě svých studijních pobytů v Římě ve dvacátých letech zpracovala a postupně vydala v letech 1932–1946 tři svazky zahrnující Caetaniho dopisy se Státním sekretariátem pro období od května 1607 do srpna 1608. Vedle toho připravila i svazek korespondence z pražské legace kardinála Milliniho, která se konala v létě 1608. Do roku 1936 se také díky činnosti našich badatelů podařilo shromáždit takřka všechny opisy k přípravě edicí pro období 1592–1611. Zahájeno bylo i studium nunciaturní korespondence z let 1611–1628 – Bedřich Jenšovský se začal v roce 1924 zabývat nunciaturou Placida de Marry a Ascania Gesualda, na něj pak průzkumem Marrovy korespondence v letech 1934–1935 navazoval František Beneš.¹⁰

Nadějný vývoj Československého historického ústavu v Římě byl ukončen zabráním institutu německou okupační mocí a vypuknutím druhé světové války. Poválečné snahy Karla Stloukala o jeho obnovu skončily nezdarem. Nový politický režim, který se ujal moci v roce 1948, nebyl výzkumu ve vatikánských archivech nijak nakloněn. Tím byly k velké škodě české historiografie zpřetrhány nejen cenné vazby na ostatní římské odborné ústavy, ale i participace na edičním zpracování nunciaturních zpráv. Situace se změnila až v souvislosti s událostmi roku 1989, které otevřely i možnost obnovení výzkumné činnosti v Římě ve formě vlastního historického ústavu. K tomu došlo v roce 1994. Jako jeden z prioritních úkolů nyní již Českého historického ústavu v Římě bylo stanoveno pokračování příprav kritických edicí nunciaturní korespondence. Od roku 1994

10 K. STLOUKAL, *L'Istituto storico*, s. 19–24.

začala na přípravě svazku zpráv nuncia Cesare Speciana z let 1592–1598 pracovat Alena Pazderová z Národního archivu v Praze. Kromě výzkumu ve vatikánských archivech musela své rešerše zaměřit i do knihovny Ambrosiana v Miláně. V současnosti finalizuje první dva svazky, které by měla s podporou Grantové agentury ČR vydat v roce 2016.

Dalším badatelem, který se nunciaturní korespondencí zabýval, byl Pavel Balcárek z Moravského zemského archivu v Brně, jehož úkolem bylo od roku 1995 zpracování nunciatury Carla Caraffy z let 1621–1628. Ten se věnoval především přepisům a průzkumu rukopisů s nunciaturní korespondencí vymezeného období, ovšem bohužel se mu nepodařilo výzkum dovést k očekávaným výsledkům.¹¹ Jako poslední se k editorům nunciaturních zpráv připojil Tomáš Černušák v roce 2005, a to s cílem dokončit edici, kterou v době první republiky zahájila Milena Linhartová, tedy korespondence nuncia Antonia Caetaniho pro druhou polovinu jeho pražského působení. S podporou Grantové agentury ČR v roce 2013 vydal svazek zahrnující téměř 500 dopisů z období od září 1608 do konce června 1609.¹²

Oproti svazkům z pera Mileny Linhartové byly při edičním zpracování nejnovějšího svazku uplatněny jisté změny. První, asi nejzásadnější, představuje změna jazyka vědecko-kritického aparátu. Místo dosavadní latiny byla v odborném úvodu, regestech, textovém a věcném poznámkovém aparátu a dalších částech použita němčina. Tato změna vychází z dohody s ostatními editory nunciaturní korespondence a z konzultací s odborníky z jiných římských historických ústavů. Jejím cílem bylo přiblížit edici současnému zájemci s ohledem na teritoriální zaměření potenciálních badatelů a rovněž užší provázání české řady s řadou *Nuntiaturreichsberichte aus Deutschland*. Druhá změna se týká typů editovaných dokumentů. Milena Linhartová ve svých dílech zpřístupnila depeše zasílané nunciem Caetanim z Prahy do Říma, instrukce zasílané ze Státního sekretariátu v Římě nunciovi Caetanimu, šifry, resp. dešifráty zasílané oběma směry a kromě toho – zpravidla v poznámkovém aparátu – i texty některých dalších dokumentů, které bývaly ke každé skupině dopisů z Říma i Prahy přidávány jako určitý doplněk. Šlo zpravidla o kopie různých memorand a jiných písemností, papežská breve, žádosti o dispense apod. Plné nebo částečné textové zpřístupnění posledně uvedené skupiny doplňkových písemností bylo v nejnovějším svazku vypuštěno – pouze v poznámkovém aparátu bylo poukázáno na jejich lokaci v pří-

11 A. PAZDEROVÁ, *L'edizione della corrispondenza*, s. 39–46.

12 Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611. Pars IV. September 1608 – Junius 1609*, Praha 2013.

slušném archivu, pokud vůbec byly nalezeny. Takto jsou řešeny i nejnovější svazky vydávané Německým historickým ústavem v Římě. Inspirace těmito díly německých kolegů se projevila i v dalších parciálních změnách nejnovějšího svazku oproti svazkům z první poloviny 20. století. Editované texty byly rozděleny, pokud to samotná struktura textu dovolila, do číslovaných odstavců a k příslušným číslům se vztahoval i takto členěný regest. Věcný poznámkový aparát zachycoval informace nejen o jednotlivých osobách, ale i vysvětlení popisovaných historických událostí kvůli přesnějšímu zařazení dokumentu do širšího kontextu. U každé takovéto poznámky bylo současně odkázáno na zdroj informací, označených jménem autora nebo zkratkou. Většinou šlo o různé odborné studie, monografie, edice, encyklopedie či staré tisky, jejichž seznam byl pak zařazen na konci edice jako použitá bibliografie.

Textový poznámkový aparát si všímá textových rozdílů mezi jednotlivými dochovanými dokumenty a obecně textové kritiky. Věcný poznámkový aparát je označen arabskými číslicemi, textový aparát písmeny. Oba typy poznámek jsou umístěny odděleně od sebe vždy pod čarou, jejich číslování je vždy samostatné vůči jednotlivému editovanému textu. Odborný úvod svou strukturou kopíruje nejnovější svazky edicí nunciaturních zpráv, vydávané německými či rakouskými kolegy. Proto je členěn na tři části. Nejrozsáhlejší je historická studie, zabývající se nunciaturou Antonia Caetaniho a záměry papežské politiky v oblasti jeho působnosti, a to v období do konce června 1609.

S ohledem na skutečnost, že jde o první svazek vydaný po dlouhé časové prodlevě, který současně navazuje na dříve vydané svazky, editor jako součást studie zahrnul stručné pojednání o vývoji papežských nunciatur v raném novověku, biografii Antonia Caetaniho a rovněž shrnutí jeho působení pro předcházející období od začátku jeho působení do srpna 1608. Hlavní částí studie je však detailní rozbor Caetaniho nunciatury pro období od září 1608 do června 1609, členěný na podstatné prvky jeho diplomatické aktivity – vztah k císaři Rudolfovi II., dění v českých zemích a dění ve Svaté říši římské. Dalšími částmi odborného úvodu je pak rozbor editovaných archivních pramenů a popis jejich dochování a ediční kritéria. Ta se opírají o obecné zásady pro vydávání raně novověkých textů v italském jazyce, které byly publikovány v roce 2002 kolektivem autorů pod vedením Ivana Štovička,¹³ s přihlédnutím k edičním pravidlům nejnovějších svazků řady *Nuntiaturreichsberichte aus Deutschland*.

13 Ivan ŠTOVIČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

V současné době probíhá práce na posledním svazku Caetaniho nunciatury, který se bude týkat etapy od července 1609 do února 1611, a jeho zveřejnění lze předpokládat v roce 2016 nebo 2017. Touto publikací se Českému historickému ústavu podaří kompletní zpřístupnění jedné celé nunciatury. Po ukončení tohoto úkolu se, jak doufám, chopím zpracování Caraffovy nunciatury, která vzhledem k období let 1621–1628, jehož se týká, bude důležitým zdrojem pramenů k poznání vlivu papežské kurie v českých zemích v etapě pobělohorské konfessionalizace.

STANISLAV PETR

SOUPIS BOHEMIKÁLNÍCH RUKOPISŮ VE VATIKÁNSKÝCH A ITALSKÝCH KNIHOVNÁCH

Ke dvěma kmenovým výzkumným úkolům Českého historického ústavu v Římě – pracím na vatikánských *Monumentech* a na *Nunciaturách*, jejichž počátky sahají až do sklonku 19. století¹ – byl v roce 1999 z iniciativy tehdejší ředitelky Zdeňky Hledíkové zařazen i výzkum rukopisných bohemik ve vatikánských a jiných římských knihovnách.

Výzkum nemá být výběrový, ale měl by zahrnovat rukopisná bohemika v plné šíři, to znamená nejen rukopisy jazykově české, ale též rukopisy vzniklé na území Čech, Moravy a Českého Slezska, jakož i rukopisy, jejichž autoři textů pocházejí z českých zemí či jimi v minulosti prošli, nebo v nich působili (například na pražské univerzitě). Rovněž tak jsou do soupisu zařazeny rukopisy, jejichž texty se nějakým způsobem dotýkají českého prostředí, jeho historie, politických, náboženských, kulturních či jiných reálií. Popis rukopisů bude vyhotoven podle *Zásad popisu rukopisů* schválených Komisí pro soupis a studium rukopisů AV ČR.²

- 1 O výzkumných úkolech Českého historického ústavu v Římě srov. Jaroslav ERŠIL, *Historie českých výzkumů v italských a vatikánských archivech a edice Monumenta Vaticana*, Bolletino dell'Istituto Storico Ceco di Roma, Fascicolo straordinario, 1997, s. 29–33; Alena PAZDEROVÁ, *Historie a program českého výzkumu nunciatur*. tamtéž, s. 41–44; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *L'Istituto Storico Ceco di Roma*. Annuario (Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma) 40, 1998–1990, s. 167–173; TÁŽ, *Diplomatické edice Českého historického ústavu v Římě v jejich mezinárodním kontextu*, Sborník archivních prací 50, 2000, s. 498–507; Anna SKÝBOVÁ, *Opět „In margine českého výzkumu v archivech vatikánských“*, in: In memoriam Zdeňka Fialy, Praha 1978, s. 259–287. K českému historickému výzkumu v Římě do konce druhé světové války srov. Zdeněk KRISTEN, *Sto let českého historického výzkumu v Římě. Jeho dosavadní výsledky a další možnosti*, in: Za odkazem Františka Palackého, Praha 1948, s. 11–51; Jaroslav PÁNEK, *I primi venti anni dell'Istituto Storico Ceco di Roma: l'eredità di 177 anni di ricerca storica ceca negli archivi vaticani e italiani*, Bolletino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 9, 2014, s. 13–34.
- 2 *Zásady popisu rukopisů*, Ústřední archiv ČSAV – Komise pro soupis a studium rukopisů. Sborník Národního muzea, řada C, 28, 1983, č. 2, Praha 1985, s. 49–95.